

Türkiye’de Çocuk Evliliklerinin Siyaseti: Çocuğun Yaralanabilirliğinin İnşası

Hande Sözer¹

Özet

Çocuk evlilikleri bir çocuk istismarı formudur ve siyasetin konusudur ve siyaset üretilmekte olan, daha da üretilecek olan ve en önemlisi üretilmesi gereken bir konudur. Çocuk evlilikleri siyasaldır: dar anlamı ile resmi siyasi aktörlerin, örneğin yasa koyucuların, siyasa yapanların ve uygulayanların siyasal ideolojik konumları ile şekillenir, geniş anlamı ile iktidar ilişkilerinin tezahür ettiği bireysel, örgütsel ve toplumsal alanda, hukuk eliyle, siyaset eliyle ve toplumun da desteği ile var olur. Bu makale çocuk evliliklerini bireysel boyutu da olan, ancak hem toplumsal hem de siyasal bir mesele olarak görür ve şu soruları sorar: Türkiye’de çocuk evlilikleri göz önüne alındığında çocuk kimdir, çocuk ve yetişkin ayrımı nasıl yapılır, çocuk evliliklerinin çocuk istismarı olarak görülmemesi nasıl mümkün olur ve böylelikle hangi çocukların evliliği “meşru” gösterilmeye çalışılır? Sonuç olarak, hangi çocuklar yaralanabilir kılınır?

GİRİŞ

Türkiye’de çocuk olma deneyiminin karanlık yüzlerinden biri çocuk evlilikleridir. Son dönemde çocuk evliliklerinin artan görünürlüğüne paralel olarak çocuk evliliklerine yönelik tartışmalar da artmıştır. Kamuoyunda çocuk evlilikleri ya adli ya da psikolojik bir mesele olarak bireysel bir sorun olarak yansıtılır. Böylelikle çocuk evlilikleri ya münferitleştirilir ya da “başkalarının” sorunu olarak kurulur. Ancak çocuk evlilikleri sadece çocuk evliliğine itilen çocuğun ya da çocuğu evliliğe iten çevrenin meselesi değildir, çocuk evliliğini mümkün kılan bu evliliklerin seyircilerinin de katkısının olduğu yapısal zemindir. Bu zemin siyasal alanda kurulur.

Çocuk evlilikleri bir çocuk istismarı formudur ve siyasetin konusudur ve siyaset üretilmekte olan, daha da üretilecek olan ve en önemlisi üretilmesi gereken bir konudur. Çocuk evlilikleri siyasaldır: dar anlamı ile resmi siya-

1 Dr. Öğretim Üyesi, ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, handesozer2007@gmail.com,
Orcid: 0000-0001-7288-5192

si aktörlerin, örneğin yasa koyucuların, siyasa yapanların ve uygulayanların siyasal ideolojik konumları ile şekillenir, geniş anlamı ile iktidar ilişkilerinin tezahür ettiği bireysel, örgütsel ve toplumsal alanda, hukuk eliyle, siyaset eliyle ve toplumun da desteği ile var olur. Bu makale çocuk evliliklerini bireysel boyutu da olan, ancak hem toplumsal hem de siyasal bir mesele olarak görür ve şu soruları sorar: Türkiye’de çocuk evlilikleri göz önüne alındığında çocuk kimdir, çocuk ve yetişkin ayrımı nasıl yapılır, çocuk evliliklerinin çocuk istismarı olmadığına ilişkin algı hangi düzeylerde ve nasıl oluşturulur istisna haline getirilir, böylelikle hangi çocukların evliliği nispeten “meşru” görülür? Böylelikle bir şiddet formu olan çocuk evlilikleri çocukluğu nasıl derecelendirir ve hangi çocukları yaralanabilir kılar?

Çocuk evlilikleri bir çocuk istismarı formudur (Yüksel ve Yüksel, 2014; Kaya 2019, Karakoç Demirkaya, 2019; Sözer 2020). Ancak akademik yazında olduğu kadar (bkz. Sözer, 2020) hukukta, siyasette ve toplumsal algıda da çocuk evliliklerinin bir istismar formu olarak görülmesinde tereddütler söz konusudur. Daha önce başka bir yerde iddia ettiğim üzere, çocuk evliliklerinin bir çocuk istismarı formu olarak görülmesindeki tereddüt, çocuk kavramını tartışılabilir hale getirir ve bulanıklaştırır (Sözer, 2020). Bu makale ise çocuk kavramının bulanıklaşmasının iki önemli sonucunu anlatır: İlk olarak, çocuk kavramı netliğini kaybettiğinde tüm çocuklar potansiyel olarak *yaralanabilir* (*vulnerable*) hale gelirler ve sonunda bazı çocuklar bu evliliklere maruz kalarak gerçekten yaralanırlar. İkinci olarak, çocuk kavramı bulanıklaştığında çocuklar arasında bir derecelendirme yapılır, bazı çocuklar diğerlerinden daha az çocuk görülür, bazı çocukların evliliği ve evlilik yolu ile istismarı “daha kabul edilebilir” sayılır. Bu süreç hukuki, siyasi ve toplumsal söylemlere ve algıya bakıldığında bazı çocukları diğerlerinden daha yaralanabilir kılar.

Mevcut akademik çalışmalar çocuk evliliklerinin nedenlerini ve sonuçlarını, bu evliliklerin bireysel ve toplumsal sağlığa ve düzene etkilerini ve bu etkileri asgari düzeye indirmek için gerekli düzenleme önerilerini farklı disiplinlerin bakış açılarından etraflıca incelerler. Çoğu akademik çalışma, çocuk evliliklerine yönelik veri odaklı çözümler yapmaya ve çözüm geliştirmeye yöneliktir. Ancak çocuk evlilikleri meselesi betimleyici bir yaklaşımla ele alındığında, yani mesele kavramsal bir çerçeveye oturtmadan çözümlenmeye ve çözülmeye çalışıldığında çoğu girişim palyatif kalır. Bu makale, çocuk evliliklerini ele alırken “yaralanabilirlik (*vulnerability*) kavramını” kullanarak teorik ve kavramsal bir çözümleme yapmayı hedefler. Bu nedenle, makale çocuk evliliklerinin bir istismar formu olarak görülmesindeki tereddütün çocukların siyasi iktidar eliyle, hukuk ile, siyasi söylemle ve toplumun da

katkısı ile kademelendirdiğini, bazılarının diğerlerinden daha yaralanabilir kılındığını, böylelikle çocukluğun derecelendirilmiş bir yaralanabilirlikle inşa edildiğini iddia eder. Makale hukuk kurallarından, kurallarda yapılan ve yapılmaya çalışılan değişikliklerden ve vakalara yönelik siyasi söylemlerden ve toplumsal algıdan örnekler vererek Türkiye’de çocukların çocuk evlilikleri ile yaralanabilirliklerinin derecelendirilmesine ilişkin örüntüyü sunmaya çalışır.

Çocuk Evliliklerine Yönelik Kavramsal Çerçeve

Toplumsal ve Siyasal bir Mesele olarak Çocuk Evlilikleri

Çocuk evliliği taraflarından birinin 18 yaşının altında yani yasal olarak çocuk olarak kabul edildiği evliliklerdir. Bu evliliklerin nasıl adlandırılacağı literatürde tartışma konusudur. Farklı disiplinlerden bazı çalışmalar çocuk evliliği ve erken evlilik kavramlarını birbirlerinin muadili olarak kullanılabılır (örneğin Şenel ve Kılınç, 2019; Cevheroğlu ve Tutarek-Kışlak, 2022; Çelik ve Karasu, 2022). Öte yandan Birleşmiş Milletler belgelerinde çocuk evliliği ve erken evlilik ayrı görülür: çocuk evliliği taraflardan birinin çocuk olduğu evliliklerdir ve erken evlilik çocuk evliliklerini de içeren ancak taraflardan birinin çocuk olsun ya da olmasın fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişimini tamamlamış olan bireylerin evlilikleridir (Tosun, 2021). Ancak, kanaatimce, erken evlilik kavramı evliliğin zamanına yaptığı vurgu ile aslında çoğunlukla çocukları hedef aldığını, başka bir deyişle çocukların erken evliliği ile çocuk olmayanların erken evliliğinin sayısal olarak oranlarının karşılaştırılmaz olduğunu göz ardı etmektir. Literatürde en yaygın kullanım ise çocuk evliliklerinin hedeflerinin kız çocukları olduğuna işaret eden “çocuk gelin” kavramıdır (örneğin, Aydemir, 2011; Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Yüksel ve Yüksel, 2012). Ancak günümüzde kapsamı sadece kadınlara odaklanmış toplumsal cinsiyet çalışmalarının kapsamının erkekliği ve erkeklik deneyimini de inceleyecek şekilde genişlemesi ile “çocuk damatlar” da gündeme alınmıştır (bkz. Yıldız ve Poyraz, 2020) ve çocuk evliliklerinin bu boyutunun da hasır altı edilmemesi gerekmektedir. Tüm bunların ışığında, makale “çocuk evliliği” kavramını kullanır.

Türkiye’de çocuk evliliklerine ilişkin alan yazını psikoloji, adli tıp, sosyoloji ve hukuk başta olmak üzere farklı disiplinlerden çalışmalardan oluşur. Psikoloji ve psikiyatri alanından araştırmalar bu tip evliliklerin psikososyal sonuçlarına (örneğin Aktepe ve Atay, 2017; Aslan, 2017; Eray, Uçar ve Aslan, 2019), sosyolojik araştırmalar çocuk evliliklerinin sosyokültürel nedenlerine (örneğin Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Yıldız ve Poyraz, 2020), toplumsal cinsiyet algısına ve ilişkilerine etkisine (örneğin Uysal, Gizem ve Şimşek, 2019; Gülen ve Gülen, 2020), tıp alanında araştırmalar

çocuk evliliklerinin kadın sağlığına (örneğin Süveren ve Turan, 2022), aile ve toplum sağlığına etkisine (örneğin Zengin, Yardımcı ve Başbakkal, 2018) ve sağlık personelinin rolüne (örneğin Yakıt ve Çoşkun, 2014; Demir ve Sütçü, 2022), hukuk alanındaki çalışmalar da çocuk evliliklerinin bir insan hakları meselesi olduğuna (örneğin Çakmak, 2009; Seymen Çakar, 2022), Türkiye’de son dönemde artan hukuki çoğulculuğun sonucu olduğuna (Yılmaz, 2021) ve hukuki mekanizmalardaki aksaklıklarla ilgili olduğuna (Tahtalı, 2020) değinir.

Literatürde çocuk evliliklerine ilişkin çalışmalarda genel eğilim, C.W. Mills’in yapmış olduğu ayırmadan yola çıkarak, çocuk evliliklerini bireysel bir sorun (*trouble*) olarak kurma ile toplumsal bir mesele (*issue*) olarak tanımlamak arasındadır. Bilindiği üzere, C. W. Mills toplumda bireysel gibi görünen boşanma, işsizlik gibi sorunların aslında toplumsal nedenleri ve sonuçları olabileceğinin söyler ve bireysel sorunların toplumsal temellerine ve sonuçlarına “sosyolojik tahayyül” ile bakabilmek gereğini savunur (1959). Çocuk evliliklerine bireysel bir sorun olarak yaklaşma eğilimi, klinik psikoloji ve tıp gibi alanlarda erken dönem çalışmalarda daha fazla görünmekle beraber tüm diğer disiplinler gibi bu disiplinler de çocuk evliliklerinin toplumsal boyutunu kabul eder hale gelmiştir. Bu makalede de çocuk evlilikleri, bireysel boyutu da olan ancak toplumsal bir mesele olarak görülür. Çocuk evliliklerini çocuğun yaralanabilirliği açısından ele alırken ve çocuk yaralanabilirliğinin örüntülerini ortaya koyarken bireysel ayrımlara değil toplumdaki çocukların hangi alt-gruplarının daha fazla yaralanabilir kılındığını inceler. Ancak çocuk evlilikleri sadece toplumsal bir mesele değildir.

Literatürde çocuk evlilikleri ile ilgili söylenmeyen, çocuk evliliklerinin toplumsal olduğu kadar siyasal bir mesele olduğudur. Genelde çocuk kavramı ile siyaset kavramı pek yan yana düşünülmez, bunun nedeni çocukluğun gerekli olgunluğa sahip olmaması nedeni ile siyasetin aktörü, öznesi ve faili olamayacağına ilişkin algıdır. Ancak çocuklar siyasi süreçlerin, projelerin ve ideolojilerin hedefi ve aracı haline gelebilirler. Dünyada olduğu gibi (bkz. James ve James, 2015), Türkiye’de de çocuk ve siyasete ilişkin çalışmalar görülmeye başlanmaktadır. Örneğin çocukluğu erken dönem Cumhuriyet döneminde siyasi otorite tarafından inşası (bkz. Öztan, 2013; Çiçek, 2012), daha sonraki dönemde Türkiye’deki farklı siyasi ideolojilerin ideal çocuğa ilişkin algıları ve çocukların hayatlarını düzenlemeye yönelik çabalarına ilişkin çalışmalar vardır (örneğin Yağcıoğlu, 2012; Öztan 2020).

Çocuk evlilikleri en temelden siyasal bir meseledir. İlk olarak, resmi siyaset anlamında düşünüldüğünde çocuk evliliği siyasi bir meseledir çünkü çocuk evliliklerine yönelik kanunları da içeren hukuki düzenlemeler (ya da

düzenleme yokluğu ve yetersizliği) ve çocuk evliliğine yönelik devlet eliyle siyasa geliştirme (ya da geliştirmeme) birincil olarak resmi siyasi aktörlerin, hükümetlerin ve meclisteki siyasi partilerin yetki alanındadır ve çocuklara ilişkin siyaset ve siyasa bu partilerin ideolojik pozisyonları doğrultusunda şekillenir. İkinci olarak, çocuk evlilikleri geniş anlamda da siyasi bir meseledir. Siyaset sadece resmi siyasi aktörlerin yapıp ettiklerine değil geniş anlamı ile gündelik hayata kadar yayılan bir iktidar ilişkileri örüntüsü olarak görüldüğünde, çocuk evlilikleri açıkça siyasaldır. Çocuklukla ilgili bireysel, örgütsel ve toplumsal düzeyde tezahür eden tüm resmi ve gayri resmi siyasal süreçler, projeleri ideolojiler, çocukları bir nesne olarak kurarlar. Bu makale çocukluğa, çocuk-yetişkin ayrımına ve çocuk evliliklerine ilişkin kurulan resmi ve gayri resmi siyasal alanı incelerken çocukların bireysel, örgütsel ve toplumsal düzeylerde nasıl yaralanabilir kılındığını ve bu yaralanabilirliğin örüntülerini tartışır.

Çocuk Evlilikleri ve Yaralanabilirlik Kavramı

Makalede çocuk evliliklerine siyasal bir mesele olarak bakılırken çocuğun siyasal söylem ve düzenlemeler sonucu, bireysel, örgütsel ve toplumsal düzeylerde yaralanabilir kılındığını, hatta bazı çocukların gözden çıkarıldığı, bu çocukların da gerçekte yaralandığını iddia eder. Bu çerçevede yaralanabilirlik (*vulnerability*) kavramını incelemek önem taşır. Yaralanabilirlik kavramı 1970’li yıllardan bu yana Feminist Araştırmalardan Uygulamalı Felsefeye, Araştırma Etiğinden Ekonomiye farklı disiplinlerde kullanılan ve tartışılan bir kavramdır. Kavram en basit ifadesi ile dış etkenlerle zarar görmeye, yani “yara” alabilmeye, açık olmayı ifade eder. Bazı kaynaklarda yaralanabilirlik ve kırılabilirlik kavramları eş anlamlı kullanılırlar (örneğin Çelik, 2020). Ancak çıkışı itibariyle yaralanabilirlik kavramı aslında daha önceki dönemlerde kullanımı yaygın olan “dezavantajlı gruplar” ya da “hassas gruplar” kullanımlarına alternatif olarak yaygınlaşmıştır; çünkü bu önceki kullanımların dezavantajlı ya da hassas grup üyelerinin deneyimlerini tekipleştirdiği düşünülmüştür.

Yaralanabilirlik kavramını geliştirmeye ve kullanılır hale getirmeye yönelik çeşitli akademik sınıflandırmalar vardır. En temelinde, geniş anlamı ile yaralanabilirlik, insanlığın tamamının evrensel olarak yaralanabilirliğidir; çünkü insan olmaktan gelen bazı özellikler, örneğin biyolojik olarak yok olabileme ya da toplumsal olarak diğer insanlara bağımlı olma zorunda olma gibi, insanı dış etkenlerle yara almaya açık kılar. Bu tip yaralanabilirliğe “özde” (*intrinsic*) yaralanabilirlik denebilir (Mackenzie v.d., 2014). Dar anlamı ile yaralanabilirlik ise insanlığın genel yaralanabilirlik haline ek olarak bazı insanların dış

etkenlerden olumsuz etkilenmeye çok daha açık olmasıdır. Bu da “durumsal” (*situational*) yaralanabilirliktir (Mackenzie v.d., 2014). Literatüre bakıldığında çocuklar özde yaralanabilir olmalarına ek olarak çoğu durumda şartlara bağlı olarak da yaralanabilen gruplardan kabul edilir. Çocuk biyolojik, zihinsel, psikolojik gelişimini tamamlayamamış bir birey olarak toplumun diğer bireylerinden daha kırılğan olarak kabul edilir. Çocuk evlilikleri açısından bakıldığında çocuğun evliliğe götüren sürece kontrolünün olmaması (ya da kontrolü olsa bile bu kontrolün yetişkin olmamasından dolayı bir anlam ifade etmiyor olması) çocukları tüm çocukları durumsal olarak yaralanabilir kılar. Ancak durumsal olarak yaralanabilirlik, gerçekten yaralanmak demek olmayabilir.

Yaralanabilirlik kavramı bir potansiyeli işaret eder. Bu potansiyelin gerçekleşip gerçekleşmemesi ayrı bir meseledir. Yani yaralanabilirlik her zaman için yaralanmayı getirmez. Örneğin çocuk evliliklerinde risk altındaki her çocuk evliliğe itilmez, ancak bazıları çocuk evliliğine maruz kalarak yaralanır. Bu potansiyel ve gerçeklikteki yaralanabilirlik farkı literatürde eğilimsel (*dispositional*) ve gerçekleşmiş (*occurent*) yaralanabilirlik olarak anlatılır (Mackenzie v.d.,2014). Bu makale Türkiye’de mevcut hukuki, siyasi ve toplumsal algı düşünüldüğünde tüm çocukların yaralanabilir olduğunu, ancak çocuk evlilikleri düşünüldüğünde bazı çocukların diğerlerinden daha fazla yaralanabilme eğiliminde olduğunu ve bunlardan ancak bazılarının da gerçeklikte yaralandığını (yani yaralanabilirliklerinin gerçekleştiğini) iddia ediyor.

Yaralanabilirlikten yaralanmaya geçiş tesadüfi değildir. Hem potansiyel olarak yaralanabilirlik hem de gerçeklikte yaralanma toplumsal iktidar ilişkilerinin ve eşitsizliklerin bir tezahürüdür. Yaralanabilirliğin türler arası (*trans-species*) olduğu ve tüm insanlığın evrensel olarak yaralanabilir olduğu doğru olmakla beraber insanın yaralanabilirliği evrensel kabul etmek mevcut güç ilişkilerinde ve eşitsizlikler içinde bazı insanların diğerlerinden daha yaralanabilir olduğunu önemsizleştirmektir (Cole, 2017: 75). Oysaki, iddia ettiğim üzere, yaralanabilirlik derecelidir, yaralanabilirliğin dereceleri mevcut eşitsizliklerle belirginleşir, bu nedenle de yaralanabilirlik derecelerini araştırmak şarttır. Zira, yaralanabilirlik “ayrımcı bir şekilde dağılmıştır” (Butler, 2017: 150), “farklı yaralanabilirlik biçimleri” vardır (Fineman, 2012) ve bu farklı yaralanabilirliklerin “somut eşitsizlikler ve adaletsizlik” ile ilişkisi tanımlanmalıdır (Cole, 2017: 82).

Yaralanabilirliğin derecelenmesi derken kastettiğim sadece kim yaralanabilir kim yaralanamaz ayrımını koyabilmek ya da potansiyel olarak yaralanabilir olanlarla gerçekte yaralanmış olanın farkını koyabilmek de değildir. Bu makale kapsamında mesele kimler çocuk evlilikleri ile yaralanamaz, ya-

ralanabilir ve yaralanmış diye ayırmak değildir. Mesele yaralanabilirliğin kademelerine bakabilmektir. Bu kavramsal çerçeveyi çocuk evliliği meselesine taşıdığımızda ve mevcut hukuki, siyasi ve toplumsal söylemlere bakıldığında tüm çocuklar yaralanabilir ancak bazı çocuklar gözden çıkarılabilir olarak görülmektedir. Makale bulgular kısmında, Türkiye'deki çocukların yaralanabilirlik örüntülerine çocukluk, yetişkinlik ve evliliğe ilişkin hukuki, siyasal ve toplumsal algının incelenmesi sonucu bakar ve Türkiye'de bazı çocukların yaralanabilirliklerinin yaş gruplarına, evlilik durumlarına, grup aidiyetlerine ve vatandaşlık durumlarına ilişkin varsayımlarla derecelendiğini iddia eder.

Çocuk Evliliklerini Araştırabilmede Yöntemsel Sorunlar

Türkiye'de çocuk evliliklerinin boyutunu tespit edebilmek için sağlıklı nicel veriye ulaşabilmek mümkün değildir. Elde olan TÜİK verileri sadece 15-18 yaş arası evlilikleri içerir. Örneğin TÜİK'in 2021 yılına ait istatistiksel verisi 16-17 yaş evliliklerinin tüm evlenmelerin yüzde 2,3'ü olduğunu ifade eder (TÜİK, 2022), asıl oran yüzde 2,3391 ve bu da 13.139 çocuk evliliği demektir (Teyit, 2022). Bu sayı 15 yaş altı evlilikleri içermemektedir çünkü söz konusu evlilikler kayıt altına alınmamıştır, zira suç teşkil ederler. TÜİK verilerine göre 2021 yılında 15-17 yaş grubundaki 7 bin 73 kız çocuğu doğum yapmıştır (Teyit, 2022). 15 yaş altı evlilikleri bir oranda tespit edebilmenin yolu ise çocuk hamileliklerine ilişkin istatistiklere bakmaktır. Örneğin 2016'da 15 yaş altı çocuk evliliklerinin sayısı 321 iken 2020'de 117'dir (Teyit, 2022). Bu veri de güvenilir değildir çünkü kayıtlara geçen ve hakkında yasal işlem başlatılan hamilelikleri içerir.

Çocuk evliliklerini akademik anlamda çalışabilmek metodolojik ve özellikle etik açıdan zordur. İlk olarak, çocuklara yönelik birinci el veri toplamaya yönelik araştırmalar ayrı bir etik değerlendirme sürecinden geçmek durumundadır; çünkü çocukların araştırmaya katılmak için rızaları çocuk olmalarından, yeterli gelişimsel olgunluğa ermemiş olmalarından dolayı geçerli değildir. Bu etik değerlendirme süreci çocukların çoğunlukla ebeveynleri olan yasal vasilerinin onayını almak durumundadır. Ancak ister dini ister resmi evlilikler olsun çocuk evliliklerinin ailelerin rızası ile gerçekleştikleri düşünülürse, çocuk evliliği konulu bir araştırma için çocukların yasal vasisi olan ebeveynlerden onam alabilmek zordur. Ek olarak çocuk evliliklerinin özellikle belirli bir yaşa kadar rapor edilmediği ve kayıt altına alınmadığı da bilinmektedir çünkü suçtur. O nedenle çocuk evliliği içinde olup özellikle 17 yaş altında olan çocuklara erişim zordur.

Türkiye'de çocuk evlilikleri ile ilgili yapılan çoğu araştırma evlendirilmiş çocuklarla yapılan araştırmalar olmaktan çok çocuk evliliği yaşamış yetişkin-

lerle yapılan araştırmalardır (örneğin Tuğrul, 2008; Yıldız ve Poyraz, 2020; Cevheroğlu ve Kışlak, 2022). Çoğu nitel ve nicel araştırmada veri geçmişte çocuk evliliği yaşamış ancak şu an erişkin olan kadınlarla yapılan anketler ya da açık uçlu görüşmeler ile toplanmaktadır. Özellikle nitel araştırmalarda, görüşülenlerin geçmişteki süreçleri bugünün bakış açısından ancak geriye dönük değerlendirme riski var, araştırma sorularındaki temalar çocuk evliliklerinin nedenlerini, süreçlerini ve sonuçlarını anlamaya yönelik ve betimleyicidir. Nicel araştırmaların çoğunda da nicel araştırmanın bir şartı olan tüm grubu temsil edecek sayıda ve nitelikte görüşmeciye ulaşabilme, yani örneklemin araştırma evrenini niceliksel olarak da niteliksel olarak da temsil edebilirliği, problemi söz konusudur.

Bu makale çocuk evlilikleri üzerine ikincil kaynaklara (hukuk metinlerine, taslak metinlere, siyasal aktörlerin beyanlarına, gazete haberlerine) dayanan ve çocuk evliliklerine kavramsal ve yorumlamacı bir yaklaşım getirmeye çalışan bir araştırmaya bina olur. Makale özel olarak çocuk evlilikleri ile direkt ilgili siyasi aktörlerin tartıştığı ve oluşturduğu hukuksal metinlere (TCK, TMK, ÇKK), taslak metinlere (“evlilik affı” teklifi, “infaz kanunu” geçici madde teklifi), siyasal otoritenin beyanlarına, hukuki kararlara, ve toplumsal tartışmalara konu olan vakalara odaklanarak çocukların yaralanabilirliklerinin bu söylemlerle ne şekilde inşa edildiğini, hangi çocukların daha yaralanabilir olarak kurulduğunu, hangi çocukların evliliklerle yaralanabilmesine göz yumulabildiğini tartışır.

Türkiye’de Çocuk Evliliklerinin Siyaseti ve Yaralanabilirliğin Hukukta, Siyasette ve Toplumsal Alanda İnşası

Çocuk evliliklerini bireysel-adli-psikolojik, ya da toplumsal-sosyolojik bir fenomen olarak ele alma eğilimi akademide de siyasette de toplumda da yaygındır. Çocuk evliliğini adli-psikolojik ya da toplumsal-sosyolojik bir mesele olarak kurmak, çocuk evliliklerinin siyasi yapısının inkarıdır. Ancak çocuk evlilikleri bizzat siyasi bir meseledir; çünkü bu tip evliliklerin tanımlanması (ya da tanımlamaktan kaçınılarak muğlaklaştırılması), bu evliklere yönelik yasal mevzuatın oluşturulması (ya da oluşturulmaması), mevzuatı uygulayacak siyaset geliştirilmesi ve adalet sisteminin işletilmesi siyasi otoritenin ve siyasi partilerin tasarrufundadır.

Türkiye’de siyasi aktörlerin çocuk evliliklerinin siyasi bir mesele olduğuna ilişkin Türkiye’deki siyasi aktörlerin görüşleri çeşitlidir. Örneğin Aile ve Sos-

yal Hizmetler Bakanı Derya Yanık, 9 Aralık 2022 tarihinde konunun siyaset üstü olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Kadına şiddet, çocuk istismarı siyasetin konusu değildir. Siyaset üretilen konular değildir. İnsani ve maalesef her zeminde karşılaşılabilecek meseleler. Bunu ortak mesele olarak kabul edip bununla birlikte nasıl mücadele ederiz. Yapılan araştırmalar bizim tecrübelerimiz bize şunu söylüyor. İstismar ve şiddette sınıflara ayırıp burada istismar şiddet olmaz diyemiyorsunuz. Özenle mücadele edilmesi gereken bir alandan bahsediyoruz. Siyasi partiler tartışılar, kendi bakış açıları çerçevesinde yaklaşımları olur, bu ayrı bir şeydir. İnsan söz konusu olduğunda bunu siyaset malzemesine dönüştürdüğünüzde meselenin esasını konuşamıyorsunuz. Meselenin ne kadar çok boyutlu ve ne kadar özenle ele alınması gereken, gerektiğini bilenlerden birisiyim. Siyaset edelim, tartışalım, kavga edeceksek edelim ama bir çocuğun istismarı üzerinden değil. Son tahlilde bu topluma verilebilecek en büyük zararlardan biridir. Burası o alan değil (Hürriyet, 2022).

Öte yandan, çocuk evliliklerini siyaset üstü bir şekilde konumlandırmaya yönelik siyasi eleştiriler de vardır. Örneğin 8 Aralık 2022 tarihli meclis konuşmasında Hatay Milletvekili Barış Atay Mengüllüoğlu çocuk evliliklerinin bir çocuk istismarı olarak gören bir yerden şöyle söyler:

Hani, diyorsunuz ya “Ya bunlar, siyaset üstü konular, siyasete bulaştırmayalım.” Hayır, bunlar, sizin yaptığınız yasaların sonucu tam olarak da siyasetin konusu (TBMM, 2022).

Çocuk evliliklerini “siyaset dışı” ya da “siyaset üstü” değil siyasetin merkezinde gören akademik çalışmalar da vardır. Buna göre, Türkiye’de AKP döneminde çocuk evliliklerine ilişkin çoklu-yasal sistemin kurulduğu, İslamcı prensiplere uygun resmi ve gayri-resmi yasal çerçevenin kurulduğu, bu sürecin yasa koymaya ek olarak Diyanet İşleri’nin fetvaları ile ve hükümeti destekleyen araştırmacıların çalışmaları ile de desteklendiği ve bunun çocuk evliliklerine etkisi bazı çalışmalarda ifade edilmiştir (Yılmaz, 2021). Örneğin Türkiye’de 2015 yılına kadar resmi nikah olmadan dini nikah yapılması teşkil ederken ve bu suçu işleyenler 2 aydan 6 aya kadar hapis cezası ile cezalandırılırken 2015 yılında bu şart kaldırıldı. 2017 yılında ise müftülüklerle nikah kıyma yetkisi verildi. Yine 2016 yılında TMK’da yapılan ve yapılması teklif edilip gerçekleştirilmeyen yasa değişikliği teklifleri ile 18 yaş altında çocukların “istisnai” olarak evliliklerinin önü açıldı. 16 yaşındaki çocuklara “olağanüstü şartlar” gerekçesi ile, 17 yaşındaki çocuklara ise mahkeme izni ile ve hâkim inisiyatifinde evliliğin önü açıldı. Ancak, fikrimce çocuk evliliğini esas mümkün kılan, bu somut düzenlemeler (örneğin yasal düzenlemeler) ve

bunların uygulanma şekli kadar kimin çocuk olduğuna ilişkin algıya yönelik toplumsal zihniyetin dönüşümüdür.

Çocuk evliliklerinin yaygınlığı çocuk evliliğinin çocuğu hedefleyen bir cinsel istismar formu olduğunun inkârı ile ilgilidir. Çocuklarını evliliğe yönlendiren ailelerin algısında çocukları “çocuk” olmadığı için “istismar” yoktur. Ancak çocuk evliliğinin istismar sayılmaması çünkü evlenen çocuğun çocuk olarak görülmemesi sadece çocuklarını evlendiren ailelerin ya da çocukla evlenen istismar faillerinin tutumu değildir. Türkiye’de mevcut kanunlar, kanun maddelerinde değişiklik teklifleri ve gerekçeleri, siyasi otoritelerin açıklamaları, basına yansıyan vakalara siyasi otoritelerin ve siyasetçilerin tepkisi ve toplumun tepkisi değerlendirildiğinde, çocuk evliliklerinin çocuk istismarı olarak görülmemesi yaygındır. Diğer bir deyişle, hukukta, siyasi otoritenin söyleminde, toplumsal algıda çocuk evliliklerinin çocuk istismarı olarak görülmesine yönelik kasıtlı bir tereddüt vardır.

Türkiye’de çocukların çocuk evliliklerine maruz kalma ihtimallerine ilişkin yaralanabilirlikleri bir meseledir, çocuk evliliklerine yönelik hukuk, siyaset ve toplum açısından yaklaşımlardan doğan yaralanabilirlikleri ayrı bir meseledir. Kısaca, çocuklar sadece evlilikle yaralanmaz, bu tip evliliklere yönelik normalleştirici resmi ve gayri resmi düzenleme ve algılarla da yaralanırlar. İlkine ilişkin, yani Türkiye’de çocukların çocuk evliliklerine maruz kalma açısından yaralanabilirliklerini ölçmeye ilişkin olarak birçok sorun vardır: istatistiksel veriler sağlıklı değildir, TÜİK verileri güncel değildir, 0-12 yaş arası “çocuk evlilikleri” yasa dışı olmaları sebebi ile sağlıklı bir şekilde raporlanamamaktadır. İkinci olarak, çocuk evliliğini mümkün kılan sadece çocuğu evliliğe iten aile ve grup ailenin mensubu olduğu toplumsal gruplar ve çevre değil çocuk evliliklerinin tanıklarıdır. Çocuk evliliğinin görüldüğü aile ve toplumsal gruplar zaten bu evlilikleri bir çocuk istismarı formu olarak görmezler, çünkü çocuğu “çocuk” olarak görmezler. Ancak tanık ve izleyici konumundaki siyasi ve toplumsal aktörler de bu evlilikleri çocuk istismarı olarak görmekte tereddüt eder. Bu tereddüt çocuk kavramının tartışmaya açılmasına, bulanıklaşmasına, bazı çocukların “daha az” çocuk olarak görülmesine ve sonuçta diğer çocuklardan daha yaralanabilir olarak inşa edilmelerine neden olur.

Makalenin bu kısmında çocuk evliliklerinin bir çocuk istismarı formu olarak kabul edilmesinde siyaset eliyle kurulan, hukukta siyasi söylemlerde ve toplumsal algıda belirginleşen tereddüde ilişkin bulgular sunacağım ve bu bulguların çocuk kavramını bulanıklaştırdığını, çocukları farklı şekillerde yaralanabilir kıldığını ve çocukların yaralanabilirliklerinin de derecelendiğini tartışacağım. Özel olarak çocukların yaş gruplarına, medeni durumlarına ve kültürel olarak üyesi oldukları gruplara göre derecelenebilir bir yaralanabilirliklerin olduğunu iddia ediyor olacağım.

Türkiye’de Çocukların Yaş Gruplarına Göre Yaralanabilirlikleri

Mevcut hukuk kuralları, kurallarda yapılmak istene değişiklikler ve gerekçeleri, bu değişikliklerle ilgili siyasi tartışmalar ve toplumun vakalara tepkisi incelendiğinde, Türkiye’de çocuk evlilikleri açısından çocuklar yaş gruplarına göre farklı yaralanabilirlik derecelerine sahiptir. Çocuklar çocuk evlilikleri açısından üç kategoride ele alınır: 0-12 yaş, 12-15 yaş ve 15-18 yaş. Çocuk evliliklerinin yaratacağı hasarlardan daha çok etkilenmesi beklenen, evlilik adı altında istismara maruz kaldıklarında ilgili mekanizmalara erişememek nedeniyle daha sessizleştirilen, evlilik adı altında istismarlarının yasa dışı olması nedeniyle “evlilikleri” kayıt altına bile alınamayan 0-12 yaş kuşağı çocuklar en yaralanabilir gruplar olarak düşünülür ve bu çocukların karşılaştığı istismar hukukta, siyasette ve toplumda tepkiye neden olur. Ancak, 15-18 yaş aralığındaki çocuklar, 0-12 ve 12-15 yaş çocuklarına göre “daha az çocuk” olarak görülen, diğerleri ile aynı şekilde çocuk olmalarına rağmen “rıza” atfedilen, bu nedenle de gerek hukuksal gerek siyasi otoritenin bakışından gerekse toplumsal tepkiler açısından değerlendirildiğinde göz ardı edilen, gözden çıkarılan ve bu nedenle en yaralanabilir grup çocuklardır.

Hukuk kuralları açısından bakıldığında, Türkiye’de çocukların hakları uluslararası ve ulusal kanunlarla tanımlanmıştır. Türkiye’de çocukları çocuk evliliği ile yaralanabilir kılan, bazı çocukları da diğerlerinden daha fazla yaralanabilir kılan, ulusal mevzuattır. Özel olarak da Türk Medeni Kanunu (TMK) ile Türk Ceza Kanunu (TCK) arasındaki çocuk tanımında uyumsuzluk ancak istismar tanımında uyumdan kaynaklı boşluk ve gri alan tehlikelidir.

İlk olarak “*çocuk*” kavramına ilişkin olarak: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’na (2004) ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’na (2005) göre 18 yaşını doldurmuş her birey çocuktur. TCK’da ve ÇKK’da “çocukluk” sürekli ayırt etme gücüne sahip olmaktan tanımlanır. Yani “fiziki” açıdan erginlik, çocuğun yetişkinliği demek değildir. Ancak TMK ile yaşından ve yaşın ifade ettiği kabul edilen gelişim seviyesinden bağımsız olarak ile evlenme çocuğu ergin yani yetişkin kılar. İlgili kanun maddeleri şöyledir:

Çocuk deyiminden; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi... anlaşılır (TCK, 6b)

Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi... ifade eder (ÇKK, 3a)

Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar. (TMK, 11)

Üstelik TMK, 18 yaş altındaki bireyleri istisnasız çocuk saymadığı gibi 0-15 ve 15-18 yaşları arasında iki gruba ayrılır:

On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir (TMK, 12).

Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur (TMK, 14)

Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar haksız fiillerinden sorumludurlar (TMK, 16).

Böylelikle TCK ve ÇKK ile net olan çocukluk, TMK ile bulandırılır. Öyle ki, “çocukluk” tespitinde TCK’nin ve ÇKK’nın net olarak kurduğu ana kriter olan 18 yaş altı olma tanımlanan “ayırt etme gücü” kriteri TMK’da çelişkili bir şekilde 18 yaş altı küçüklerde hem olmadığını (Madde 14) hem de olabildiğini (Madde 16) ifade eder. Böylelikle “ayırt etme” kriteri çocuk ve yetişkin ayrımının esas belirleyicisi olmaktan çıkar çünkü bazı çocukların ayırt etme kapasitesi olduğu bazılarının ise olmadığı ima edilir. Oysa ayırt etme kapasitesinin yokluğu çocukluğun belirleyicilerindedir. İkinci olarak, TMK’da “çocuk” evlenme ile ergin kılınır. Böylelikle 18 yaş altı tüm çocuklar için evlilik ergenlik kurabilir ve bu madde ile tüm çocuklar genel olarak evlilikle yaralanabilir kılınır. Üçüncü olarak, çocuk kavramında 15 yaş kritik bir dönemeç haline gelir. 15-18 yaş çocukların evlendirilmeleri, belirli koşullar dahilinde yasal zemine oturtulur, bu yaş grubundan çocuklar hukuk eli ile yaralanabilir hale gelirler. Bu koşullar arasında sadece ailenin “rıza”sı yoktur, çocuğun “isteği” de ifade edilir. Böylelikle kanunen “rıza” gösteremeyecek çocuk “istek” ile evliliğin içine çekilir.

Yasalara bakıldığında çocukluk sadece iki gruba ayrılmaz. TCK ve TMK’da çocuk istismarının kavramsallaştırmasına bakıldığında üç grup çocuk inşa edilir: 0-12 yaş grubu, 12-15 yaş grubu ve 15-18 yaş grubu, çocuklar ve üç gruba yönelik istismar da farklılaşır. TCK’nın istismara yönelik 103’üncü maddesi şöyledir:

(1) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükümlenir. **Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması** hâlinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk

olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır. Cinsel istismar deyiminden;

- a) **On beş yaşını tamamlamamış** veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,
- b) **Diğer çocuklara karşı** sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır. (Madde 103)

(1) Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, **on beş yaşını bitirmiş** olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (Madde 104).

TCK'daki bu maddeler aslında istismar eylemine göre değil istismara uğrayan çocuğun yaş grubuna göre ceza belirleyerek çocuklar arasında yaralanabilirlik derecelendirmesi yapar. Ancak istismara maruz kalma açısından yaralanabilir çocuğu destekleyerek geri kalan çocukları yasal destek yoksunluğu ile ve yasa eliyle yaralanabilir kılar. Bu durum daha açıkça şöyledir: İlk olarak, yasa *12 yaş ve altındaki* çocuklara yönelik tüm cinsel davranışları, istisnasız, suç ilan eder. 12 yaş üzeri çocuklara yönelik şartlar koşar. İkinci olarak, *12-15 yaş arası çocuklara* karşı olan cinsel saldırı eylemlerinde ise hedef olan çocukların içinde “ayırt etme kapasitesi” nedeni ile “rıza” sorgulanır. 12-15 yaş arası çocuklar yaşadıkları istismar sayılan fiilden bağımsız olarak konumlandırılırlar: eğer çocuk yaşadığının farkında ise ve ortada cebir ve zorlama yoksa “rıza” gösterebilir varsayılır, eğer zorlama varsa istismar mağduru sayılır. Son olarak, *15 yaş üzeri çocukların* uğradıkları cinsel saldırı eylemlerinin değerlendirilmesinde ise cebir ve şiddet olmama durumunda da ceza ancak şikâyet üzerine verilir. Zaten madde 104'ün başlığı da “reşit olmayanla cinsel ilişki” olup durumun istismar olarak değerlendirilmediğinin de bir alametidir.

Özetle tüm çocuklar istismar ihtimali nedeniyle yaralanabilirler ancak yasa bazı çocukları yaş gruplarına göre daha da yaralanabilir kılar. 12 yaş altı çocuklar, olması gerektiği gibi, istisnasız korunmakta, 12-15 yaş çocuklar arafta bırakılmakta ve farkındalıklarına göre değerlendirilmekte, 15-18 yaş grubu çocuklar ise ceza şikâyetine bağlı olduğu için (ve çoğu çocuk evliliği ya zorlama ya da rıza inşası ile olduğu için şikâyet pek mümkün görünmemekte olduğu için) diğer çocuklarda çok daha yaralanabilir kılınmaktadır.

Siyasal ve toplumsal alanda ise, yukarıda bahsettiğim kanunda ve hukuk sisteminde görülen çocuklar arası kademelendirme, siyasetçilerin yorumları ve toplumun basına yansıyan vakalara yönelik tartışmaları ile yeniden üretilir. Örneğin Aralık 2022'de ortaya çıkan ve Türkiye genelinde tepki uyan-

dıran Türkiye’de dini bir cemaatin yöneticilerinden birinin kızı olan ve şu anda 24 yaşında olan H. K. G’nin 6 yaşında ailesi tarafından dini nikahla evlendirilmesi, “evlendirildiğinin” ikinci gününden itibaren istismara uğraması, 2012 yaşında hamilelik şüphesi ile doktora gittiğinde durumun polise ve savcılığa intikal ettiğinde sahte evrak düzenlenerek yaşının olduğundan büyük gösterilmesi, 14 yaşında düğününün yapılmasına ilişkin detaylı bilgi basına intikal ettiğinde, siyasi otoriteler de, siyasi aktörler de ve kamu oyu da hemfikirdir ve haber toplumsal “infial yaratmıştır” (Vatan: 2022): vaka çocuğun cinsel istismardır.

Ancak, vakanın nasıl tartışıldığı ve neden cinsel istismar olduğu konusunda siyasi aktörler ve toplumda ayrışmalar vardır. Vakanın nasıl tartışıldığına bakıldığında, siyasi partilerin meclisteki temsilcilerinin vakayı zaman zaman “tekil” bir vaka olarak kurduğu ve bir “sapkınlık” tezahürü ya da “suç” olarak ele aldığı görülür ancak bazı partiler konuyu tarikatların meşrulaşmasının, imam nikahının meşrulaşmasının bir sonucu olarak görür (bkz. Evrensel, 2022). Vakanın neden cinsel istismar olduğuna yönelik açıklamalara bakıldığında ise bazı partiler çocuğun 18 yaş altı ve bu nedenle çocuk olduğunun altını çizdiği de görülür. Ancak dikkat çekici olan, hükümetin konu ile ilgili en yetkililerinden Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya’nın beyanatında görülen yaklaşımdır: Yanık, çocuğun 12 yaş altında evlendirilmesi nedeni ile istismar edildiğini, söz konusu istismar 15 yaş üzerinde olsaydı suç teşkil etmediğini şöyle ima eder:

Basına yansıyan kısmından bahsedeyim. Farklı birtakım yaşlar var. 6 yaş var, 7-8 yaş var. 13’te nişanlanıp 14’te evlendiğine dair yaşlar var. Ortada bir çocuğun istismarı var. 16 yaşında hâkim kararıyla olağanüstü şartlarda, 17 yaşında ebeveyn rızasıyla, 18 yaşında reşit olduğu için kendi rızasıyla evlenir. 16 yaşın altında hukukun kabul ettiği evlilik söz konusu olmaz. 15 yaşın altı çocuğun istismarıdır. Buradaki mesele, evlilik başlığı altında konuşuluyor. Hukuken bir evlilik birliği kurulamadığı çok açık. Daha sonra taraflar boşanmışlar. Bizi ilgilendiren tarafı burada çok erken yaşta cinsel istismarın vuku bulup bulmadığı. Erken yaşta ve zorla evlilikler bir defa şunu ifade etmek istiyorum. *Erken yaşta ve zorla evlilik dediğimiz konu 16 yaşın altındakilerden bahsetmek istiyoruz. 16 yaş evlenme yaşı. Bunun altı zorlanarak yapılan evliliklerden bahsediyoruz.*” (Hürriyet, 2022).

Burada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı tarafından ifade edilen yasada görülen “çocuk” kavramına ilişkin bulanıklığın onanmasıdır. Zira Bakanın açıkça ifade ettiği üzere 16 yaş altı ve evlilikler ve 16 yaş üstü zorla yapılan

evlilikler çocuk istismarı sayılmaktadır. Bu da açıkça 15-18 yaş grubu çocukların evliliklerini meşrulaştırıcı ve bu çocukları yaralanabilir kılan bir ifadedir.

Bu yaklaşımın sağlaması da benzeri nitelikte ancak yaşça daha büyük çocuklara yönelik istismar vakalarında görülen ya sessizlik ya da bağışlayıcılıktır. 15-18 yaş grubu çocukları ataerkil toplumsal sözleşmede evliliğe atfedilen kutsallaştırıcı anlam ile yaralanabilir kılmanın örnekleri bir sonraki bölümde işlenecektir.

Çocukların Kutsanan bir Evlilik Anlayışı ile Yaralanabilirlikleri

Türkiye’de çocuk evlilikleri açısından ilgili kanunlar ve hukuki düzenlemeler, siyasi tartışmalar ve beyanatlar ile toplumsal tepkiler incelendiğinde yaş kategorilerine ek olarak, çocuklar evlilik kurumuna atfedilen kutsallık algısı ile de yaralanabilir hale gelirler. Özellikle 15-18 yaş arasında hali hazırda kanunen, siyaseten ve toplumsal olarak yaralanabilir kılınmış çocukların yaşadığı istismar, evlilik ile temize çekilmeye çalışılır. Bu temize çekme, hukuk eliyle “evlilikle çocuk istismarını ortadan kaldırma” şeklinde işler çünkü “evlilik çocuğu ergin kılar,” böylelikle çocuk istismarındaki istismar ortadan kalkmaz ama “çocuk” ortadan kalkar, ergin olur, erginin yaşadığı istismar değildir. Bu temize çekme, siyasal alanda ise hali hazırda istismarın alameti bir evlilik varsa evliliğin ortadan kaldırılmasındansa sürdürülmesi desteklenerek, “aile bütünlüğü” gerekçesi ile, onanır. Bu yaklaşım çocukları sadece istismar karşısında yaralanabilir kılmaz, yaşadıkları istismar durumunda evliliğe iterek yaralar ve bu yara evlilik bağı ile süreklilik arz eder.

Hukuki çerçeveye bakıldığında yukarıdaki noktanın, yani evliliğin istismarı temize çekmede kullanılmasının en net alameti TMK Madde 11’de açıkça ifade edilen kanundur: “erginlik **on sekiz** yaşın doldurulmasıyla” başlar ama “evlenme kişiyi ergin kılar” (TMK, Madde 11) ve böylelikle 18 yaş altında evliliğe maruz kalmış çocukların evlilikleri *çocuk* “istismarı” olmaktan çıkar. Diğer bir deyişle evlilik çocuk istismarını ortadan kaldırır çünkü yaşı kaç olursa olsun çocuğu ergin kılarak “çocuk” ortadan kaldırır. Bu durum **evlenme ehliyeti** maddeleri ile de pekiştirilir. TMK’nın çocukluğun tanımını bulandırdığı ve bu evliliklere kapı açtığı maddeler şunlardır:

Erkek veya kadın **on yedi** yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple **on altı** yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Ola-

nak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir (Madde 124).

Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez (Madde 125).

Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez (Madde 126).

Böylelikle, TMK’da açıkça 17 yaşını dolduran çocuğun evlenebileceği ve 16 yaşındaki çocuğa koşullu da olsa evlenme ehliyeti verilebileceği ifade edilir. Bu koşullar, mahkeme kararı ile “olağanüstü durumlara” dayandırma ve küçüğün ayırt etme gücüne sahip olabileceği iddiası ve ebeveyn onayıdır. Böylelikle 15-18 yaş aralığındaki çocukların evlenebilmeleri ve evlendiklerinde de yetişkin kabul edilmeleri şartlı da olsa hukuki zemine oturtulur. Yine tüm çocuklar çocuk evliliği karşısında yasal olarak yaralanabilirlerken 15-18 yaş kuşağı yasanın tanıdığı evlilik ile daha fazla yaralanabilir kınırlar ve evlilik gerçekleşirse sürekli yaralanırlar.

Siyasal alana bakıldığında, siyasi otoritenin gözünde “olmuş bitmiş” bir evlilik çocuk istismarı suçunu adeta temize çeker. Evliliğe atfedilen ve istismar failini bile “affedilir kılan” bu kutsallık, AKP hükümeti döneminde Kasım 2016 tarihli, kamuoyunda “evlilik affi” olarak bilinen yasa teklifi incelendiğinde görülebilir. Yasa teklifi TMK 103. Madde’ye geçici bir madde eklenmesine ilişkindir ve reddedilmiştir. Eklenmek istene madde şöyledir:

(2) Cebir, tehdit, hile veya iradeyi tehdit eden başka bir neden olmaksızın 16/11/2016 tarihine kadar işlenen cinsel istismar suçunda, mağdurla failin evlenmesi durumunda, Ceza Muhakemesi Kanununun 231 inci maddesindeki koşullara bakılmaksızın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, hüküm verilmiş ise cezanın infazının ertelenmesine karar verilir. Zamanaşımı süresi içinde evliliğin, failin kusuruyla sona ermesi halinde fail hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına veya cezanın infazının ertelenmesine karar verilmesi durumunda, suça azmettiren veya işlenişine yardım edenler hakkında kamu davasının düşmesine veya infazın ortadan kaldırılmasına karar verilir. (Adalet, 2016)

Bu geçici kanun maddesi ekleme talebi kamuoyunda “istismarcıya evlilik affi” olarak algılanmıştır, başta siyasetçilerin, sivil toplum örgütlerinin, kadın ve çocuk hakları alanında çalışan akademisyenlerin ve aktivistlerin tepkisini çekmiştir ve gündemden düşmüştür. Ancak alınan tepki üzerine Adalet Bakanlığı Basın Müşavirliğinden yapılan basın açıklamasında bu teklifin neden “tecavüzcüye evlilik yoluyla cezadan kurtulma imkânı getirmemekte” olduğu açıklanır. Açıklamanın özrü kabahatinden beterdir.

Söz konusu açıklamada iki konu dikkati çeker: İlk olarak, teklifin cebir ve zorlama olmayan durumlarla ilgili olduğunun altı çizilir. Bu yaklaşıma göre, ancak cebir ve zorlama durumunda cinsel istismar vardır. Sadece “cebir, tehdit, hile veya iradeyi sakatlayan başka bir nedenle cinsel istismar suçunu işleyenler” tecavüzcü olarak görülür. Cebir ve zorlama olmaması halinde, çocuğu hedefleyen cinsellik, çocuk istismarı değildir. İkinci olarak, bu tasarı hali hazırda aile rızasıyla yapılmış ancak resmileşmemiş evlilikler için geçerlidir denir, bu evliliklerin resmileşmesi durumunda hüküm verilmesinin ertelenmesi ya da ceza verildiyse infazının ertelenmesi ve bunun “bir seferlik” yapılması gerekçe olarak sunulur. Yani hali hazırda cinsel istismar olan vakaların kanunen meşrulaşması ve ilgililerin cezai sorumluluğunun “erteletenerek” cezasızlık izlenimi yaratabilmek savunulur. Diğer bir deyişle evliliğin “zaten olmuş bitmişliği” ve bunun suç bile işliyor olsa “ailenin rızası” ile olması gerekçe olarak sunulur.

Teklifin esas sebebi olarak sunulan durum da ilginçtir: TBMM Aile Bütünlüğüne İlişkin Meclis Araştırma Komisyonu raporunda bahsedilen, çocukken evlendirilen ve eşleri hapiste olan yaklaşık 3000 kişinin mağdur olduğu ve eşleri hapiste olan kadınların “ağır bir psikolojik ve maddi mağduriyet yaşadıkları” teklife sebep olarak sunulur. Affin gerekçesi ilk olarak “aile parçalanmasını” engellemektir, affin çıkması durumunda cezaevinde bulunan yaklaşık 10.000 kişinin tahliye edileceği ve ailelerinin “mağduriyetlerinin” giderileceği ifade edilmiştir. Hükümet tarafından gündeme getirilen bu öneriye, muhalefet partilerinin içinden de destek geldiği görülebilmektedir. Örneğin, CHP İzmir Milletvekili Atilla Sertel af önerisine sıcak bakar ve aşağıdaki açıklaması da ne koşulda olursa olsun evliliğin kutsanmasını örnekler:

Genç yaşta evlenenlere devlet resmi nikah yapmış, evlilik cüzdanı vermiş, 8-10 sene sonra da eşlerini cezaevlerine yollamış. Onların cezaevlerinde görüşmesine izin veriliyor. Hatta pembe odaya bile alınıyorlar. Kadın gelmiş 27 yaşına, cezaevindeki kocası ise 30 yaşında. Çocukları var. Kadın diyor, iki çocuğumla ser sefilim. Salsınlar kocamı... Ailelerinin ve kendilerinin rızasıyla 15 yaşındaki kızla 19 yaşındaki erkek erken yaşta evlendiler diye suçlanıyor, erkek cezaevine konuluyor. Bunlara resmi nikah kıyılıncaya kadar devlet neredeydi. Madem erken yaşta evlendi diye suçluydular, devlet niçin evlenme cüzdanı verdi? Çocukluk çocuğa karışmış bu insanları daha fazla mağdur etmenin anlamı ne? ... Sadece kocaları değil aileleri ve çocukları da cezalandırılıyor. (Kazete, 2019)

Alıntıda bahsedildiği gibi başta sosyoekonomik koşullar sebebiyle ve yaşadıkları deneyimin etkisiyle mağdur olduklarına inkâr edilemez. Ancak artık

bu çocukken evlendirilmiş ancak şu aşamada yetişkin olan söz konusu kadınların deneyimlerinin içeriden ya da dışarıdan okunması bence artık pek de mümkün değil gibi durmaktadır. Prensip olarak “çocuğun” rızası mümkün olmadığı gibi çocukken evlilik ilişkisine girmiş yetişkin birinin o dönemdeki rızasının ne derecede (evlilik süresince ya da şartlar sebebi ile) inşa edildiğini de bilebilmek pek mümkün değildir. Bu tip evlilikler yapmış ve mağdur olduklarını iddia eden ve “evlilik affı” talebine destek veren “Tek Suçumuz Sevmek-Mağdur Kadınlar Platformu” tarafından yapılan açıklamalar aslında bu durumu ortaya koyar. Kendileri bu evliliklere maruz kalmış bu grubun üyelerinin çocuk evliliklerini görme şekli “kazai”dir ve “hata” olmaktadır; meseleyi cahillik olarak kurarlar ve zaten dolaşımda olan çocuğa rıza atfedilmesi algısını yeniden üretirler:

Yaklaşık 3 bin mağdur aile, bu düzenlemeyi, eşlerimize kavuşacağımız günü bekliyoruz. ‘Düzenleme yapılmasın, ailelere para verilsin, geçimleri sağlansın.’ gibi öneriler gündeme geliyor. Biz para pul, hiçbir maddi destek istemiyoruz. Sadece çocuklarımızın babalarıyla büyümesini istiyoruz. Eşlerimiz olmadan yaşamak zor geliyor. Lütfen engel olmayın, lütfen çığlığımızı duyun. Bizler tecavüz mağduru değiliz. Sadece cahillik yaptık, erken sevdik ve evlendik. Hatamızın cezasını çocuklarımız çekmesin. Bir defalık affedilmek istiyoruz. Başbakanımız da söyledi, bu sadece bir defalık yapılan bir düzenleme (Memleket, 2016).

2016 yılında aldığı tepki ile rafa kaldırılan TCK 103’ya geçici bir madde ekleme talebi, 2020 yılında siyasi iktidar tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. 15 Nisan 2020 Tarihli, 5275 sayılı İnfaz Yasası görüşmeleri sırasında mevcut İnfaz Yasası’na geçici bir madde (10.madde) eklenmesi fikri meclis gündemine gelmemiştir ancak AKP milletvekillerinin muhalefet partilerinden şifahen destek isettiği iddia edilir (DW, 2020). Söz konusu geçici madde, mevcut çocuk evlilikleri kapsamında cinsel istismar suçu ile yargılanmış ya da yargılanacak faillerin belirli koşullarda affına yöneliktir ve şu şekildedir:

Cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir neden olmaksızın işlene Türk Ceza Kanununun 103. Maddesinin ikinci fırfkasındaki suç bakımından;

- 10 Nisan 2020 tarihi itibariyle mağdur ile failin evlenmiş olması,
- Suçun işlendiği tarihte failin başka biriyle evli olmaması,
- Mağdurun şikayetinin bulunmaması,
- Suçun işlendiği tarihte mağdurun 14 yaşına girmiş olması,

- Mağdur ile fail arasında 15 yıldan fazla yaş farkının bulunmaması
- Koşullarının birlikte gerçekleşmesi durumunda mahkemelerce yargılamaya devam olunarak hüküm kurulur ve mahkûmiyet halinde cezanın infazının ertelenmesine karar verilir (Ergün, 2020).

Söz konusu madde, 14 yaş ve üzerinde çocukların, failleri ile evli olmaları durumunda, failleri ile aralarında 15 yaştan fazla olmaması ve mağdurun şikâyeti olmaması halinde, faillerin cezasının ertelenmek suretiyle geçici bile olsa cezasız bırakarak çocuk evliliğini ve 14 yaş üzeri çocuklara evlilik adı altında cinsel istismarı meşrulaştırmaya yöneliktir. Öyle ki, 14-18 yaş aralığındaki çocukların “evlilik” çerçevesinde maruz kaldıkları istismarın “cebir, tehdit, hile ve iradeyi etkileyen başka bir neden olmaması” durumu, çocuğun şikâyetinin olmaması durumu, çocuk olması nedeni ile, tanım gereği, “ayırt edici” hasletlerden uzak olduğu gerçeğini maskeler. 14-18 yaş çocuğa sadece ayırt etme potansiyeli değil şikâyet edebilme imkânı da atfedilir. Böylelikle, evlilik bağının kurulmuş olması istismara açık kapı bırakmakta, zaten istismar olan bu evlilikleri çocukların kaderi yapılmakta, istismar edilmiş çocuğun failine evlilikle daha da fazla maruz kalmasını garantileyerek çocuğun eziyetini sürekli hale getirmektedir.

Çocuğun Kültür ile Yaralanabilirliği

Türkiye’de çocuklara ve çocuk evliliklerine yönelik hukuk kuralları çocuğun hangi kültürel grubun üyesi olduğuna ya da vatandaşlığına göre değişmez. Ancak çocuk evlilikleri ile ilgili yaygın bir durum da çocuk evliliklerinin bir grubun kültürüne atfedilmesidir ve çocuk evliliklerinin belli kültürel gruplara atfedilmesi bu çocuklarının “evliliklerinin” toplumsal düzeyde normalleştirilmesi sonucuna neden olarak bu belirli grup üyesi çocukların yaralanabilirliğine katkıda bulunur.

Çocuk evliliklerine ilişkin sistemli bilginin ve verinin kısıtlı sorunlu olduğu düşünüldüğünde (özel olarak 15-17 yaş üstü evliliklerden sadece mahkeme kararı ile izin verilenlerin bilinmesi, 15 yaş altı evliliklerle ilgili suç teşkil etmelerinden dolayı bilgi olmaması, bu tip evliliklerin ancak bir hamilelik durumunda raporlanabilir olması) düşünüldüğünde çocuk evlilikleri ile ilgili genelleyici varsayımlarda bulunmak zor olmalıdır. Ancak Türkiye’de çocuk evliliklerini egemen olmayan, azınlık ve göçmen kültürlerine atfetmek toplumda ve hatta akademide yaygındır. Hatta egemen kültürde çocuk evliliği, çoğunlukla kültürel bir uygulama olarak görülür ve kültürel açıdan bir hiyerarşide aşağıda konumlandıkları varsayılan gruplara, örneğin Türkiyeli Kürt ve Araplara, Romanlara ya da Suriyeli mültecilere (Sözer, 2020), atfedilir.

Örneğin akademik yazında çocuk evliliğinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaygınlığı ve iç göçle tüm Türkiye’ye yayıldığı diğer yandan da dışarıdan gelen Suriyeli mülteciler arasında yaygın olduğu ve bunların söz konusu toplulukların kültürleri ile ilgili olduğu iması yaygındır. Bunun en yeni örneklerinden biri aşağıdaki çalışmadır:

İç göçlerde para karşılığında yapılan evlilikler de yaygındır. Kız çocuklarının para karşılığında evlendirilmesi ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde görülmekle birlikte günümüzde kırdan kente göçün artması ve kırsalda yaşanan dönüşüm sonucunda başka bölgelere de yansımıştır. Kırsal alanlarda yaşayan kız çocukları para karşılığında evlendirilerek kente göçe zorlanmaktadır. Ayrıca, bu evlilikler belirli kimseler aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin; Eskişehir’de kırsal alanlarda yapılan bir araştırmaya göre, bazı kişiler aracılığıyla Eskişehir’de yaşayan erkeklerle Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaşayan kız çocukları evlendirilmektedir...Erken yaşta evlilikler Türkiye’ye göç eden Suriyelilerde de görülmektedir. Suriyeli aileler ekonomik yüklerini azaltmak, çocuklarının ‘başını sokacak bir evinin olması’, çocuklarının namus ile ilgili sorun yaşamaması gibi nedenlerle kız çocuklarını erken yaşta ana akım toplumunda yer alan kişilerle evlendirebilmektedirler (Şenol ve Dinç, 2016). Ayrıca; yerel toplumla yakın sosyal ilişkiler geliştirme isteği ve erken yaşta evliliklerin Suriye’de normal kabul edilmesi bu evliliklerin nedeni olabilir (Gül, 2022).

Bu çalışmaların en ilginç yanı araştırmacıların elindeki veri çocuk evliliklerinin bu gruplara ait olmadığını gösterdiğinde bile bu evlilikleri söz konusu gruplara atfetmeye devam etmektedir. Diğer bir deyişle araştırmacılar çocuk evliliklerinin kültürel olmayabileceğine ikna olmakta güçlük çekerler. Yukarıda Eskişehir’de çocuk evliliklerinin varlığı ile ilgili araştırmada aşağıda Suriyeli mültecilerin çocuk evliliklerinin göç ettikleri çocuk evliliklerinden daha az olduğu verisi de yok sayılır:

Suriye’nin ataerkil toplum yapısı, dini nikâh uygulaması, evlenme yaşının kız çocuklarında 13 olması; savaş ve göç sürecinin getirdiği zorluklar ile birleştiğinde erken yaşta evlilikler açısından riskli bir tablo ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak...sınır illerde 2015 yılından 2019 yılına gelindiğinde kadınlarda ve erkeklerde ilk evlenme yaşı artmış olsa da hem 2015 hem 2019 yıllarında kadınlarda ilk evlenme yaşı Türkiye ortalamasının altındadır (Gül, 2022)

Sadece akademik yazında değil STK raporlarında da çocuk evliliklerini kültüre atfetme yaygındır. Örneğin KADEM Erken Yaşta Evlenenler Çalıştay

Raporu'nun Giriş bölümünde, çocuk evliliklerinin öncelikle Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde yüksek olduğunun altı çizilir ve bölgesel risk haritalarının çıkarılması önerilir:

Ülkemizde özellikle Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde evlilik yaşı cinsiyet gözetmeksizin 12'ye kadar düşmektedir. Töresel uygulamaların ağırlıklı olarak sosyo-kültürel hayatı yönlendirdiği bu bölgelerde, fiziksel ve psikolojik açıdan evliliğe uygun olmayan çocuklar kendi istekleri dışında aileleri tarafından evlendirilebilmektedir... Coğrafi bölgeler göz önüne alınarak bir risk haritası çıkartılmalı ve riskli bölgelerde kurumsal çalışmalar artırılmalıdır. (KADEM, 2014)

Basında da çocuk evliliklerini kültürleştirme yaygındır. Örneğin Ocak-Mayıs 2017 tarihleri arasında İstanbul Küçükçekmece'deki Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne gelen, yaşları 18'in altında ve hamile 115 çocuğun yasa gereği bildirimlerinin yapılmadığına ilişkin çıkan haberde muhakkak bu çocuklardan 39'unun Suriyeli olduğunun altı çizilerek aslında bu tıp evlilikler Suriyelilere özgüymüş izlenimi yaratılır (Hürriyet, 2018a).

Hukuki alanda da çocuk evliliklerinin özellikle Suriyeli mülteciler arasında görülen çocuk yaşta evliliklerde kanunların nasıl uygulandığı dikkat çekicidir. Türkiye'de bulunan Suriyeliler arasında Türkiye'ye geldikten sonra yapılan çocuk yaşta evliliklerde Türkiye kanunlarının uygulanması esassen bu tip çocuk evliliği davalarında Türkiye'deki Suriyeli erkeklerin buradaki kanunu bilmemeleri yeterli sayılır. Örneğin 2018 yılında ortaya çıkan bir vakada, Alemdağ Göçmen Sağlığı merkezine gelen bir küçük kızın hamilelik durumunda konu yargıya intikal eder. Suriyeli mülteci kızın 13 yaşındayken (F.C.) 26 yaşındaki akrabası ile Türkiye'de evlendirildiği vakada suçlanan taraf "Türkiye yasalarına göre 13 yaşını bitirmiş bir kız çocuğu evlenebilir. Yaptığımız Suriye mevzuatına göre bir evliliktir" der ve mahkeme "yasal unsurları bilmeden hareket ettiklerinin anlaşılması" ve "kasıtlarının bulunmadığının kabulü" iddiası ile çocuk istismarı vakasını cezasız bırakmıştır (Hürriyet, 2018b).

Toplumsal alana da bakıldığında görülen yukarıda bahsedilen Aralık 2022 tarihinde 6 yaşındaki Türkiyeli çocuğun evliliği ortaya çıktığında gösterilen toplumsal "infial," aynı dönemde ortaya çıkan benzeri nitelikli bir çocuk evliliğinde tarafların Suriyeli mülteciler olması nedeni ile de gereken "ilgiyi" anaakım medyada bulamaz, infiale yol açmaz. Oysaki, 10 Aralık tarihinde ortaya çıktığı üzere Diyarbakır Bismil'de hastaneye ağrı ile giden 13 yaşındaki Suriyeli kız çocuğun 1 yıl önce 26 yaşındaki başka bir Suriyeli mülteci ile evlendirildiği, evlilik sonucu da hamile kaldığı durumda gerekli yasal işlem başlatılmıştır. Ancak failin "evlendiğimizde fiziksel görünümüne göre 16 ya-

şında biliyordum, gerçek yaşımı bilmiyordum. Suriye’de evlilik yaşı olmadığı için bunun Türkiye’de yasak olduğunu da bilmiyordum. Sorun olacağını bilseydim böyle bir evlilik yapmazdım” iddiasının da mahkemede karşılık bulması ve fiilin cezasız kalması muhtemeldir (Sol, 2022). Üstelik toplum da “Suriyeliler arasında” bu tip evliliklerin yaygın olduğu algısını devam ettirip başka cinsel istismar vakalarına gösterdiği tepkiyi göstermeyecektir.

Sonuç

Bu makalede çocuk evliliklerinin sadece bireysel ve adli değil toplumsal ve siyasi bir mesele olduğu iddia edilir. Çocuk evlilikleri siyasi kararların, bu kararlar sonucu yasal düzenlemelerin, bu düzenlemelerin uygulanma şeklinin ve siyasetin dönüştürdüğü toplumsal zihniyetin sonucudur. Bu zihniyet temelinde çocuk evliliklerini çocuk istismarı olarak görmedeki tereddüt incelendiğinde belirginleşir Çocuklarını evliliğe yönlendiren ailelerin algısında çocukları “çocuk” olmadığı için “istismar” yoktur. Ancak çocuk evliliğinin istismar sayılmaması çünkü evlenen çocuğun çocuk olarak görülmemesi sadece çocuklarını evlendiren ailelerin ya da çocukla evlenen istismar faillerinin tutumu değildir. Türkiye’de mevcut kanunlar, kanun maddelerinde değişiklik teklifleri ve gerekçeleri, siyasi otoritelerin açıklamaları, basına yansıyan vakalara siyasi otoritelerin ve siyasetçilerin tepkisi ve toplumun tepkisi değerlendirildiğinde, çocuk evliliklerinin çocuk istismarı olarak görülmemesi yaygındır. Diğer bir deyişle, hukukta, siyasi otoritenin söyleminde, toplumsal algıda çocuk evliliklerinin çocuk istismarı olarak görülmesine yönelik kasıtlı bir tereddüt vardır.

Çocuk evliliklerini istismar olarak görmedeki tereddüt, bulgular kısmında göstermeye çalıştığım üzere, hem yasada yapılmış ve yapılması istenen değişiklik önerilerinde hem siyasi otoritenin söyleminde hem de toplumsal algıda kimin çocuk olduğu, çocuk-yetişkin ayrımının nasıl çizildiği, evlilik-istismar ayrımının nasıl çizildiği incelendiğinde netleşir. Yasanın da siyasi otoritenin de gözünde her 18 yaş altı çocuk aynı şekilde çocuk değildir, dolayısı ile bu çocukların “evlilikleri” illaki istismar değildir. Çocuk evliliğini çocuk istismarı kılan “istismar eylemi” ya da “çocuğa yapılmış olması” değildir, aynı eylem bazı çocuklara yapıldığında istismardır diğerlerine yapıldığında değildir. Yasada, siyasi otoritenin gözünde ve bir düzeye kadar da toplumda çocukluk kademelendirilir, çocuğun evlilik yolu ile istismarı hususunda çocuklar farklı derecelerde ve farklılaşmış şekillerde yaralanabilir kılınırlar.

Türkiye’de çocukların, çocuk evlilikleri açısından, farklılaşmış ve farklı derecedeki yaralanabilirliklerinin örüntüleri, bulgular kısmında göstermeye çalıştığım üzere, şu şekildedir: İlk olarak, Türkiye’de çocukların yaralanabi-

lirlikleri yaş gruplarına göre değişir. Yasada 18 yaş altı çocuk olarak kabul edilse bile 18 yaş altı çocuklar üç gruba ayrılırlar: 0-12 yaş kuşağı, 12-15 yaş kuşağı ve 15-18 yaş kuşağı.

Bu gruplardan 0-12 yaş kuşağına yönelik olarak, yasada her türlü cinsel eylem istisnasız cinsel istismar kapsamına alınır ve en ağır ceza ile cezalandırılır; siyasi otoritenin gözünde bu yaş grubu çocukların çocuk oldukları, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, sorgulanmaz; toplumun gözünde bu yaş grubu çocuklara yapılan bir cinsel saldırı evlilik kisvesi altında dahi olsa infial uyandırır. 0-12 yaş kuşağının çocuk olduğuna ve yapılacak her türlü cinsel içerikli edimin istismar olduğuna ilişkin toplumsal uzlaşma aslında bu yaş grubu çocuğun kendini savunamayacak durumda, özerklikten en yoksun, en bağımlı ve bu nedenle de en yaralanabilir grup olduğu algısı ile ilgilidir. Gerçekten de istismara maruz kalma ihtimali nedeni ile en yaralanabilir çocuk grubu olmakla beraber yasa eliyle istismar edenin cezasız kalmayacağına garantisini veren gruptur. Bu nedenle çocuk evliliğinden yaralanabilecek tüm çocuklar içinde yasa eliyle, siyasi otorite eliyle ya da toplum eliyle en az yaralanabilecek çocuk grubudur. Öte yandan, 12-15 yaş aralığındaki çocuk yasal olarak en muğlak pozisyonda olanlardır: ayırt edebilme gücü yoksa, çocuk evlilikleri cinsel istismar kapsamında değerlendirilebilir, ancak ayırt edebilme gücü yoksa ve ortada cebir ve zorlama yoksa ancak şikâyet üzerine ve çocuk istismarı değil “reşit olmayanla cinsel ilişki” kapsamında ceza verilir. Bu çocukların çocukluklarını kendi istekleri ve veli rızasıyla sonlandırabilme ve ergin olma “hakkı” tanınmıştır ki çocuk evliliklerine zemin yaratan bir yaklaşım olduğu açıktır. Bu çocuklarda “istek” oluşturularak ya da “şikâyet” önlenerek aile rızası ile ve mahkeme kararı ile önce erginlik daha sonra evlilik mümkün hale gelir. Son olarak, 15-18 yaş grubu yasada en yaralanabilir kılınan gruptur çünkü ancak cebir ve zorlama durumu varsa ve çocuğun şikâyeti üzerine çocuğa yönelik cinsel eylem yine cinsel istismar kapsamında değil “reşit olmayanla cinsel ilişki” kapsamında değerlendirilebilir. Bu grup aynı zamanda siyasi otoritenin temsilcilerinin gözünde “çocuk” olarak değerlendirilmekte en çok tereddüt edilen gruptur. 2016 Evlilik Affı yasa tasarısı denemesinin akabinde 2020 yılında gündeme getirilen infaz yasasında çocuğa yönelik cinsel istismar kapsamında ceza alan ya da alması muhtemel tüm faillerin ceza infazını ertelemek çabasının hedefi olan gruptur. İnfaz yasasında yapılması planlanan değişiklik meclis gündemine gelmemiş bile olsa, siyasi otoritenin 15-18 yaş çocuğa bakışını açığa çıkarır. Kanaatimce hukuken, siyasi otoritenin gözünde ve toplumsal olarak gözden çıkarılan ve bu nedenle çocuk evliliği açısından en yaralanabilir olarak inşa edilenler 15-18 yaş aralığındaki çocuklardır.

Türkiye’de çocukların yaralanabilirliğinin derecelendirilmesinde diğer bir kriter de evlilik durumudur. Hem yasada hem de siyasi otoritenin gözündey, bir düzeye kadar da ataerkil sözleşmeye dahil grupların nazarında, evlilik istismar cürmünü temizler. Eğer çocuk ister rıza inşa edilerek ister zorla bir evlilik bağı içindeyse yasada otomatikman ergin kılınır, diğer bir deyişle “evlenme kişiyi ergin kılar” (TMK, Madde 11); ayrıca kamuoyunda evlilik affi tasarısı olarak sunulan maddeye göre de çocuk istismarcısı çocukla evlendiği ve evli kaldığı sürece istismar kapsamında değerlendirilmez. Net bir ifade ile, evlilik çocuk istismarındaki “istismar” sayılan eylemi ortadan kaldırmaz ancak yasa ve siyasi otorite nazarında çocuk olanın ergen olan kılınması suretiyle “çocuk istismarı”ndaki çocuğu ortadan kaldırır. Kanaatimce hem hukuk hem de siyasi otoritenin gözündey çocuk evlilikleri istismar olarak değerlendirilmesin diye geliştirilen bu düzenleme istismara uğrayan çocukları sadece istismar süresince değil evlilik süresince yaralamaya yöneliktir.

Türkiye’de çocukların yaralanabilirliğinin derecelendirilmesinde bir başka kriter de çocuğun ait olduğu toplumsal grubun çocuk evliliğine yaklaşımına ilişkin genellemelerdir. Çocuk evliliklerinin atfedildiği grupların (örneğin azınlıkların ya da mültecilerin) üyeleri çocukların bu tip evliliklerde yer almaları sadece toplumsal olarak değil akademide bile normalleştirilir, sıradanlaştırılır; toplumda ve siyasi otoritenin temsilcilerince çocuk evliklerine kültürel olarak eğilimli gösterilen bu gruplarda meydana gelen evlilik yolu ile istismar durumlarında, hukuk sistemi takipsizlik verebilir. Böylelikle azınlık ya da mülteci grubun üyesi çocuklar toplum, siyasi otorite ve hukuk yolu ile vatandaş olan ya da çoğunluk gruplarının üyesi çocuklardan daha yaralanabilir olarak kurulurlar.

Sonuç olarak, Türkiye’de çocuk evliliklerinin önlenmesinde problemin boyutunun tespit edilmesi ve sadece çocuk evliliklerinin sayısının değil hangi çocukların çocuk evliliklerine maruz kaldığının da tespiti, yani yaralananların tespiti esastır. Daha da önemlisi çocuk evliliklerinin yasa ile, siyasetle ve toplumsal alanda tezahür eden bir zihniyet meselesi olduğunun kabulüdür. Çocuk kavramının uluslararası sözleşmelerin de ışığında 18 yaş altı tüm bireyler için istisnasız kabulü, çocuk evliliklerinin istisnasız ve şartsız bir şekilde çocuk istismarı olarak kabulü, çocuk istismarını tanımlarken çocuğun kim olduğunun değil istismar eyleminin var olup olmadığının kabulü esastır. Bu kabullerin ışığında ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ve uygulanması, yasadaki gri alanların ortadan kaldırılması da şarttır. Ancak, çocuk evliliklerini önlemede en önemli adım, çocuk evliliklerinin siyasi boyutunun inkarından vazgeçip çocukları siyasetin merkezine alarak, çocuk evliliklerine yönelik nasıl düzenlemeler getirilmesi gerektiğine ilişkin ciddiyle tartışmaktır.

Kaynakça

1. Adalet (2016). Basın Açıklaması. Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. 18 Kasım 2016. <https://basin.adalet.gov.tr/amp/basin-aciklamasi-18112016>, (E.T. 30.1.2023)
2. Aktepe, E., ve Atay, İ. M. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410-420.
3. Aslan, B. (2019). Psikoloji Penceresinden Erken Yaşta Evlendirilen Kız Çocukları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(43), 43-55.
4. Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler*. International Strategic Research Organization (USAK) Rapor no: 11-8.
5. Butler, J. (2017). Judith Butler ile Söyleşi. *Cogito* (87), 145-155.
6. Cevheroğlu, B. A. ve Kışlak, Ş. (2022). Erken Evlilik Yapan Kadınların Evli Kadın Rolünü Deneyimleme Sürecine İlişkin Nitel Bir Araştırma. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 9(1), 207-233.
7. Cole, A. (2017). Hepimiz Yaralanabiliriz, Ama Bazıları Diğerlerinden Daha Çok Yaralanabilir: Yaralanabilirlik Çalışmalarının Politik Muğlaklığı, Tereddütlü bir Eleştiri. *Cogito* (87), 72-96.
8. Çakar, A. S. (2022) Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Çocuk Gelin Uygulaması. İçinde Nuran Koyuncu (Editör). *Uluslararası Necmettin Erbakan Hukuk Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı* (ss. 163-180) 13-15 Mayıs 2022.
9. Çiçek, N. (2012). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nösyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz. *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 69-104.
10. Çelik, E. (2020). İnsan Hakları Bakımından Kırılgan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AİHM Kararlarındaki Görünürlüğü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(1), 57-77.
11. Çelik, M., ve Karasu, F. (2022). Türk ve Suriyeli Kadınlarda Erken Evlilikler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(3), 799-810.
12. Demir, Y., Cansın, Ö., ve Sütçü, S. (2022). Erken Yaşta Evliliklerin Bireysel ve Toplumsal Sonuçları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 49-62.
13. Demirci Yılmaz, T. (2017). Çocuk Evliliklere Tepkiyi Azaltan Ne?, 22 Ağustos 2017, <https://ekmekvegul.net/gundem/cocuk-evliliklere-tepkiyi-azaltan-ne>, (E.T.: 30.1.2023).
14. Demirkaya, S. (2019). Çocuk Hakları ve Çocukların İstismarcı ile Evlilikleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(4), 378-379.
15. DW (2020). Çocuğun Cinsel İstismarına Af için Yasa Taslağı İddiası, 15.4.2020, <https://www.dw.com/tr/%C3%A7ocu%C4%9Fun-cinsel-is->

- tismar% C4% B1 na-af-i% C3% A7 in-yasa-tasla% C4% 9F% C4% B1 -iddi-
as% C4% B1 /a-53140859, (E.T.: 30.1.2023).
16. Eray, Ş., Uçar, H. N., ve Murat, D. (2019). Evlilik? Evcilik? Çocuk Gelinler ve İlişkili Ruhsal Hastalıklar. *Van Tıp Dergisi*, 26(4), 445-451.
  17. Fineman, M. A. (2012). Beyond Identities: The Limits of an Antidiscrimination Approach to Equality. *Boston University Law Review*, (92), 1713-1770.
  18. Gül, M. (2022). Göç Sürecinde Erken Yaşta Evlilikleri Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Çocuklar Özelinde Düşünmek. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 573-588.
  19. Gülen, Y., ve Gülen, S. (2022). Çocuk Gelin ve Kadına Şiddet Durumunun İncelenmesi (Malazgirt Örneği). *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 5(10), 330-341.
  20. Hürriyet, (2018a). Türkiye’yi Sarsacak Utanç Listesi, 17 Ocak 2018, Dinçer Gökçe, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyeyi-sarsacak-utancliste-si-40712654>, (E.T.: 30.1.2023).
  21. Hürriyet, (2018b). Çocuk Gelin Davasında ‘13 Yaş’ Ayıbı, 21 Temmuz 2018, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cocuk-gelin-davasinda-13-yas-ayibi-40903825>, (E.T.: 30.1.2023).
  22. Hürriyet (2022). 6 Yaşındaki Kız Çocuğunun Evlendirilmesi...Bakan Yanık: Kim ya da Hangi Sebep Olursa Olsun Kabul Edilemez” 9 Aralık 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-bakan-yaniktan-onemli-aciklamalar-42184687>, (E.T.: 30.1.2023).
  23. James, A. ve James A. (2005) Introduction: The Politics of Childhood—An Overview. İçinde *The Politics of Childhood: International Perspectives, Contemporary Developments*, James ve James (Editörler) 3-12.
  24. Kaya, Ş. S. (2019). Erken Yaş Evliliklerinin “İstismar” Bağlamında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  25. Kazete, (2019). Çocuk Evliliklere Bir Sefer Denetimli Serbestlik Geliyor. 13.1.2019, <https://www.kazete.com.tr/cocuk-evliliklere-bir-sefer-denetimli-serbestlik-geliyor>, (E.T.: 30.1.2023).
  26. Ergün, G. (2020). #ÇocukİstismarınınAffiOlmaz: Çocuğun Cinsel İstismarına Çifte Kılıf. *Liberfe*, 10 Haziran, 2020, <https://liberfe.org/2020/06/10/cocukistismarininaffiolmaz-cocugun-cinsel-istismarina-cifte-kilif/>, (E.T.: 30.1.2023).
  27. Mackenzie, C., Rogers, W., ve Dodds, S. (2014). Introduction: What is Vulnerability and Why Does It Matter for Moral Theory. İçinde *Vulnerability: New Essays in Ethics and Feminist Philosophy*. C. Mackenzie, W.Rogers ve S. Dodds (Editörler), 1-29.

28. Memleket, (2016). Siyasilere ve Örgütlere Sesimizi Duyun Çağrısı. 18 Kasım 2016, Burcu Çalık, <https://www.memleket.com.tr/siyasilere-ve-kadin-orgutlerine-cigliгимizi-duyun-cagrısı-993089h.htm>, (E.T.: 30.1.2023).
29. Mills, C. W. (1959). *The Sociological Imagination*. Oxford University Press.
30. Öztan, G. G. (2013). *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
31. Öztan, G. G. (2020). Türkiye’de İslamcı Siyasetin ‘Uyanış’ Döneminde ‘Mümin Çocuğun’ İnşası. *Mülkiye Dergisi*, 44(4), 643-677.
32. Sol, (2022). 13 Yaşındaki ‘Karin Ağrısı’ Şikayetiyle Hastaneye Götürülen Çocuğun Hamile Olduğu Ortaya Çıktı, <https://haber.sol.org.tr/haber/13-yasındaki-karin-agrısı-sikayetiyle-hastaneye-goturulen-cocugun-hamile-oldugu-ortaya-cikti>, (E.T.: 30.1.2023).
33. Sözer, H. (2020). Bir Çocuk İstismarı Formu Olarak Çocuk Evlilikleri: Kültüre Sığınmanın Sınırları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 157-191.
34. Suveren, Y., ve Turan, Z. (2022). Erken Evlilik Sorunu ve Kadın Sağlığı: Güncel Bir Değerlendirme. *Universal Journal of History and Culture*, 4(1), 78-99.
35. Şener, M. T., ve Kılınç, B. B. (2019). Medeni Kanun Kapsamında Erken Evlilik Yapan Olguların Sosyodemografik Özellikleri: Tek Merkez Çalışması. *Adli Tıp Bülteni*, 24(3), 165-170.
36. Tahtalı, M. B., (2020). Türk Hukukunda Kız Çocuklarının Erken Yaşta Evlendirilmesinin Önlenmesinde -İdarenin Yükümlülükleri ve Sorumlulukları. Dünya Kadın Kongresi (ss. 23-25) Ankara: 7-8 Mart 2020.
37. TBMM, (2022). 2023 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Teklifi ile 2021 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Teklifinin 3’üncü Tur Görüşmeleri münasebetiyle bARIŞ Atay Mengülluoğlu’nun Konuşması, 6. Yasama yılı, 32. Birleşim, 8 Aralık, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=111829 (E.T.: 30.1.2023).
38. Teyit, (2020). Büyüteç: TÜİK’in 16-17 Yaşındaki Kız Çocukları Evlilik Oranı Verileri Ne Anlatıyor? <https://teyit.org/dosya-tuikin-16-17-yasındaki-kiz-cocuklari-evlilik-orani-verileri-ne-anlatiyor>, (E.T.: 30.1.2023).
39. TUİK (2022). İstatistiklerle Çocuk, 2021. 20 Nisan 2022, sayı 45663. <https://archive.is/cCgca>, (E.T.: 30.1.2023).
40. Uysal, M. T., Gizem, T. A. N., ve Şimşek, E. (2019). Toplumsalın Doğallaştırılması: Erken Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(47), 196-220.
41. Vatan, (2022). Yıllarca Süren İğrenç İstismar! İnfial Yarattı. <https://www.gazetevatan.com/gundem/6-yasındaki-kiz-cocugunun-evlendirilmesi-skan-dalina-tepkiler-yagiyor-infial-yaratti-2073093>, (E.T.: 30.1.2023).

42. Yağcıoğlu, S. (2012). Yeni Çocukluğun Kurucuları Kürt Çocukların Siyaseti ve Siyaset Alanı Olarak Toplumsal Gösteriler. *Eğitim Bilim Toplum*, 8(31), 88-114.
43. Yakıt, E., ve Coşkun, A. M. (2014). Toplumsal Açından Çocuk Yaşta Evlilikler Gerçeği: Hemşire ve Ebinin Sorumluluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(3), 3-10.
44. Yıldız, D., ve Poyraz, T. (2020). Sosyo-Demografik ve Sosyo-Kültürel Bağlamda Erken Evlilikler: Çocuk Gelinler ve Çocuk Damatlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 32, 159-186.
45. Yılmaz, I. (2021). The Emergence of Islamist Official and Unofficial Laws in the Erdoganist Turkey: The Case of Child Marriages. *Religions* 12 (513), 4-17.
46. Yüksel, H., ve Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.
47. Yüksel-Kaptanoğlu, İ., ve Ergöçmen, B. A. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 128-161.